

Məhəmməd İBADI

BDU –nun filologiya fakültəsinin dissertantı (İran-Təbriz),

E-mail: alishiq@yahoo.com

**TƏBRİZLİ AŞIQ BABA NEYSAN YARADICILIĞININ
POESEMANTİKASI (MİLADİ XII, HİCRİ-QƏMƏRİ VI ƏSR)**

Açar sözlər: Baba, Baba Neysan, Pərizad, aşiq, Təbriz-Qaradağ, aşiq mühiti, təriqət, təsəvvüf, Heydəri, Şirvanşah, Şirvan, divani, setar, folklor, Əmirsultan, Məlik İshaq, Qızıl Arslan, Nüsrətəddin, Qara Məlik.

SUMMARY

POETIC CREATIVITY OF ASHIQ BABA NEYSAN TABRIZI

For the first time in this research an scientific analysis about poetic creativity and the life of Baba Neysan Tabrizi will be done. We are faced with the life of Baba Neysan as the only representative of Azerbaijan Love (Ashiq) art called "Baba" which coincided with the late 12th and early 13th centuries. Thus, it can be concluded that the beginning of love or Ashiq art of Azerbaijan is not only from 16th century but also coincides with the 12th century that the antiquity of this rich culture returns to the 400 years ago. From another point of view the Love or Ashiq art between "Ata" and "Dady" stage is placed in "Baba" stage. Since no real person has ever been found so far, so Baba Neysan can be considered as the first people in this regard for the first time, which the life of Baba Neysan indicates the practical mysticism of him.

Key words: Baba, Baba Neysan, Parizad, Ashiq, Tabriz- Gharah Dagh, Ashiq or lovely environment, Doctrine, Heydari, Shirvanshah, Shirvan, Divani, Setar, Folklore, Amirsultan, Malik İshaq, Qizil Arsalan, Nusrataddin, Qara Malik.

Azərbaycan aşiq sənətinin tarixi indiyə qədər XVI əsrdən; - Aşiq Qurbani ilə başlandığı iddia edilirdi. Sənədlər və əldə olan materiallar belə əsas verir ki, Azərbaycan aşiq sənətinin genezisində Aşiq Paşa, Yunus İmrə, Molla Qasım Şirvanlı və s. kimi nümayəndələri olub. Onlar XII-XIII əsrlərdə yaşayıb və adlarına bağlanan bəzi dastanlar gəlib bizə çatmışdır. Həmin şəxsiyyətlərdən biri də bu günədək aşiq ədəbiyyatında ilk dəfə "Baba" ad-titulunu daşıyan Təbrizli Aşiq Baba Neysan (XII m./ VI h.q) olmuşdur. İlk dəfə olaraq tərəfimizdən Baba Neysanın şeirlərinin və dastanmən müxtəlif variantları tapılıb, toplanıb və araşdırılmışdır. "Baba" kəlməsi aşiq Baba Neysanın adının əvvəlində bir titul kimi işlənmişdir. Ona görə öncə "baba" sözü və tarixi haqqındakı təhlillərimizi sizə təqdim edirik.

Əski çağlardan Azərbaycan folklorunda, xüsusilə, aşiq sənətində «Ata», «Baba» və «Dədə» titulu özünəməxsus mənada işlənib; sonralar təsəvvüf və təriqətçilikdə də bu titullar geniş miqyasda yayılmışdır.

«Baba» sözü mənaca atanın və ya ananın atasına deyilir, amma bəzi qaynaqlarda o cümlədən fars alimi Dehxuda öz sözlüyündə baba sözünün fars sözü olduğunu bildirib (19). Halbuki, baba sözünün kökü «bəbə» olaraq süryani bir sözdür və mənası da «ata» deməkdir (15, 34). Came-üt-təvaxirin yazdığına əsasən, baba sözünün kökü çin dilində «papa» sözündən olaraq, əvvəl monqol

dilinə, monqol dilindən türk dilinə, məhz türk dili vasitəsilə ərəb, fars və s. dillərə keçmişdir. (19), (20, 354).

Əlbəttə, lüğəvi mənasından əlavə «Baba» sözü bir titul kimi özünü tarixin müxtəlif dövrlərində ilahə, böyük, başçı, pır, mürşüd mənasında da göstərmişdir. Qədim şumerlərdə «Baba ilahəsi» qadın-ana başlanğıc olaraq insanları və heyvanları dövləndirən ilahənin adı olmuşdur (18, 83).

«Türk mifologiyasında canlı varlıqlar kimi təsəvvür edilən külək, yağış, ildırım və s. ünsürlərin özlərinin də bir hamisi olduğunu göstərən dəlillər mövcuddur. Küləyin, tufanın yağış, yağışın şimşək əmələ gətirməsi baxımından ən güclü təbiət üzvəsi yel babadır» (10, 128).

Əski tariximizə baxanda güney və quzey Azərbaycanda, o cümlədən Meşkinşəhr, Astara, Qobustan, Abşeron və s. yerlərdə qədim məzarların üstündə «Daşbaba» adlanan dikinə qoyulan daş adam heykəlləri tapılmışdır (1, 50-51).

İslamın ilk əsrlərində din alimlərinə, abid, zahid və mürşüdlərinə «baba» ünvanı verilməsinə aid heç bir sənəd yoxdur. Miladi X – hicri-qəməri IV əsrdən etibarən bəzi təriqətlərin, o cümlədən xaksar(əbutürabi), bəktəşiyyə, qələndəriyyə, heydəriyyə və s. mürşüd və pirlərinə «Bab» və ya «Baba» ünvanı verilməyə başlanmışdır. Məsələn, bəktəşiyyə təriqətində mövcud olan 5 mərtəbədə üçüncüsü «babalıq» məqamıdır, bu məqama çatan salıq özü dərviş tərbiyə etmək statusuna malik olur (25, 527-529).

Demək, əldə olan sənədlərə əsasən, Təbrizdə təriqət və təsəvvüf mərhələsi «Şeyx Əbü İshaq ibni Yəhya Cüveynani» (?-889 m/ ?-275 h.q) miladi IX -III hicri-qəməri ilə başlasa da, birinci «Baba» kimi tanınan Təbrizli «Baba Nemət Şadabadlı», (961-1061m)dan XX m. qədər davam eləyən «Baba» titulu daşıyan bir çox pirlər və mürşidləri nəzərə alsaq, babalıq dövrü 1000 il davam etmişdir.

Məlum olduğu kimi, aşıq sənətinin inkişaf dövründə «Ata», «Baba» və «Dədə» mərhələləri olmuşdur.

Çox qədim mədəniyyət içərisində aşıq sənətinin inkişaf mərhələlərində X m.- IV h.q –yə qədər Qorqud Ata, Çoban Ata (21,56) kimi ata titulu daşıyan şəxsiyyətlərin adı gəlib günümüzə çatmışdır. X əsrdən başlayaraq XV əsrə kimi aşıq sənətinin babalıq dövrü olmuş olsa da, onlarla «baba» titulu daşıyan sufi və təriqətçinin adı bizə bəllidir. Amma, el şairi və aşıq kimi tanınan, bir şeiri və dastanı olan baba titullu şəxsiyyətin adı aşkar olunmamışdır. Babalıq dövründən sonrakı mərhələlərdə dədə titulu daşıyan bir çox sənətkarlar, o cümlədən Dədə Qasım Şirvanlı, Dədə Kərəm, Dədə Qurbani, Dədə Abbas Tufarqanlı, Dədə Qasım Tikmədaşlı (Xəstə Qasım), Dədə Novruz, Dədə Qərib, Dədə Yediyar və s kimi sənətkarların adı əsrlərlə bərabər gəlib əlimizə çatmışdır.

Yuxarıda qeyd olduğu kimi 1000 il davam edən sufi-dərviş babalıq dövrünün ilk 500 ili, aşıq sənətinin inkişaf mərhələlərinə aid olan babalıq dövrü ilə üst-üstə düşür.

Təbrizli Aşıq Baba Neysan, ad-titulu «Baba» və sənəti aşıq olduğu kimi XI-XV əsrlər arasında aşıq-dərviş mərhələsi dövründə, Təbriz ürfan məktəbinin babalarından olub. Onun indiyə qədər heç bir təzkiyədə adı gəlməsə də, ancaq

aşıqlar tərəfindən «Baba Neysan və Pərizad» və ya «Baba Neysan və Vərqa» adlı dastanın müxtəlif variantları günümüzdə gəlib çatmışdır. Bu dastan çağdaş İranda fəaliyyət göstərən səkkiz aşiq mühitinin beşində yayılaraq, aşiqlər tərəfindən söylənilən məşhur dastanlardandır. O mühitlərdən Təbriz - Qaradağ, Urumiyyə, Sulduz - Qarapapaq, Zəncan, Heştəri və. s aşiq mühitlərinə işarə etmək olar (14,42-163).

Birinci ipucu olaraq, «Baba» sözünə nəzər salıb, fikrimizin isbatı üçün bu dəlilləri gətirmək istəyirik:

a) «Baba Neysan» adında baba sözü hörmət üçün «əmi», «dayı» kimi deyil, təriqət və sənət titulu kimi işlənmişdir. Çünki əqrəbəlik və hörmət bildirən bir ad kimi işlənsəydi, onda «Baba Neysan» yox, «Neysan Baba» kimi xalq arasında tanınardı.

b) Baba Neysan öz şeirlərində müxtəlif təriqəti istilahlara o cümlədən «Fəqir Neysan», «xirqə» və sş işarə edib.

Gəl biçarə Fəqir Neysan beş gün bu dünya fəna,
Bir gün olar qoyacaqlar şəmsi qaranlıq dama,
Yetmiş dəfə yandırarlar, döndərərlər insana,
Bizi yoxdan var edənin yazdığı fərmana bax (28).

Yaxud:

İgid olan xirqəsinə bürünər,
Aşiq olan məşuq gəzər sürünər,
Kim bağlansa, bu meydanda görünər,
Mən gəlmişəm matahımı arayam (28).

O hətta öz pirinin və mürşidinin də adını bir bənd şeirdə qeyd edir:

Cəbrayıl(ə) rəsula(s) gətirdi xəbər,
Süleyman(ə) hökmündə o cinlə bəşər,
Adım Baba Neysan, pirimdir Heydər,
Özüm müsəlmanam Quran içində (28) .

Baba Neysan dastanında açıqcasına işarə olunur ki, o həm aşiqdir, həm də babalığı məqamına yüksələn bir aşiq-dərvişdir.

«...Neysan Araz çayının qırağına yetişdi, paltarlarını çıxartdı ki, Arazda bir çimsin. Suyu düşəndən sonra, Araz bir ləpə vurdu. Neysan gördü su bunu istəyir qərğ eylesin. Odur öz mövlasının imdada çağırıldı... Bir də gördü, bir dərviş əl atıb Neysanın əlindən yapışdı, sudan çıxartdı.

Dərviş dedi:

- İndiyəcən Neysan idin, indən belə adın oldu Baba Neysan. O an dərviş gözdən qeyb oldu (28).

Aydın olduğu kimi, aşiq sənətində aşiq-dərviş dövrü və onların təkyə və xanəqahlarda fəaliyyəti XII-XV əsrlərə təsadüf edir. XVI əsrdən nümunə olaraq

aşiq Qurbani kimi sənətkarların ərəsəyə gəlməsilə, aşiq sənəti saraya yol taparaq dədə-aşiq titulu ilə fəaliyyət göstərmişdir (7, 65-66).

Dastana görə, Baba Neysanın ata - anasının züriyəti yox imiş, İslam peyğəmbərinin buyurduğuna əsasən, onlar yazda yağan neysan yağışının suyundan içərək övlad sahibi olurlar. Bu uşağın adını isə Neysan qoyurlar.

Əksər aşiq dastanlarımızda olduğu kimi, bu dastanda da Baba Neysan yuxu aləmində öz mövlası Həzrəti Əlinin(ə) əlindən həqiqət badəsi alıb içir və haqq aşığı olur.

Yarama qoydu məlhəmi,
Dağıldı könlümün qəmi,
Neysanam, verdi badəmi,
Çağırdım pünhan, gəl, ağa (28).

və yaxud:

Neysan coşa gəlib coşubdur təbi,
Min ilə vermrəm o keçən şəbi,
Şahi mərdan mənə verib mətləbi,
Yoxsulun, məzlumun tərəfdariyam (28).

Haqq aşıqlarının yuxuda badə alıb içmək məsələsi Azərbaycanın bir çox aşiq dastanlarında görüldüyü kimi «təriqətdə də bir məxsus mərhələyə çatan salik yuxuda «kəşfi şahid» deyilən bir halətdə Həzrəti haqqın əlindən badə alıb içib və məhvi-fani olur» (22,511). Bu məsələni qam-şaman, ozanlıqdan üzü bəri gələn aşılıq sənətinin təsəvvüflə üst-üstə düşən qarşılıqlı təəsüratlarında da aparmaq olar.

İlk şeirlərində ancaq Neysan təxəllüsü ilə yazan aşiq, qeyd olunduğu kimi, güneydən quzeyə sarı keçərkən, Araz çayında boğulan zaman, qeybdən gələn bir dərviş onu qər q olmaqdan qurtarıb və ona o andan Baba Neysan olduğunu deyib. Beləliklə, o, Babalıq məqamına çatıb. Aydın ki, aşiq dastanlarında ümumxalq üçün sadə dillə deyilsə də, bir sıra mətləblərə aydınlıq gətirilməsinə ehtiyac duyulur. Dastanda söhbət gedən Araz çayında qər q olmaq, तरीqət istilahlara görə, dünya ləzzətlərinin dalğalarında qər q olmağa işarədir, amma Baba Neysanın bu boğulmadan qeybi bir dərvişin əlilə can qurtarması və babalıq məqamına çatması, onun ulvi bir məqama çatmasını xatırladır.

Baba Neysan özü şeirlərinin birində piri və mürşidinin adının Heydər olduğunu bildirir. Həmişə aşıqlar bu heydərən mənzur Həzrəti Əli(ə)nin məşhur ləqəblərindən olan heydəri başa düşüblər. Amma bildirmək lazımdır ki, şeirdə aydınca işarələnib ki, onun piri Heydərdir. Çünki pirlə imamın fərqi vardır. Tarixən «Heydəriyyə» adlı 4 तरीqət olmuşdur ki, piri və mürşidlərinin adı Heydərlə bağlı olubdur.

1) İbni Nəsir XI yaratdığı Nəsiriyyə firqəsinin bir qolu Heydəriyyə adlanır. Onların Şamda (Suriyyada) fəaliyyətləri var və Azərbaycana heç dəxli yoxdur (23,173-442-444).

2) Qütbəddin Heydər Zavei, (?-1221 m.) (?-618 h.q) XII-XIII

3) Bakılı Baba mir Heydər Tuni (?-1427 m.) (?-830 h.q) XIV-XV

4) Şeyx Heydər Səfəvi (1459-1488 m.) (863-893 h.q) XV

Yuxarıda gətirdiyimiz istinadlara görə, Baba Neysanın pir xitab etdiyi Heydər Qütbəddin Heydər Zaveidir, (?-1221 m.) (?-618 h.q). Qütbəddin Heydər Zavei XII sonları, XIII əsrin əvvəllərində Türküstanda bir türk şahzadəsi olaraq, anadan olub. Sonra zaveyə (bü gün İranın Xorasan vilayətində Türbəti cam adlanır) gəlib və nəhayət, orada dünyadan köçmüşdür. Onun müridlərinə «Heydəriyan» və ya «Heydəri», təriqətinə isə «Heydəriyyə» deyilib, təriqət şəcərəsi isə Təbrizli Baba Fərəc, Baba Əhməd Yəsəvi və Baba Arslana gedib çatır. Şagird və müridlərindən Şəhabəddin Sührəvərdi, Təbrizli Cəlaləddin və Təbrizli Əbusəidə işarə eləmək olar. T.Ədhəmi yazır: «Qütbəddin Heydər zaveinin təriqətində Təbrizin sürxab məhəlləsində və Həmədanda bir çox mürşidlər seyr-ü-suluk ediblər və yüzə-yüz onun Türküstanda, Təbrizdə və Fərqanədə təriqəti yayılmışdır (16,303-308).

İkinci ipucu isə dastanın rəvayətindən ələ gəlir. Dastanda Baba Neysanla rəqabətə girib və məğlub olan şəxs, Şirvanda Şirvanşah Əmir Sultanın qızı Pərizad xanım müsəlman yox, bəlkə, məsihidir. Bunun üçün isə Şirvanşahlar dövlətinin tarixinə bir nəzər salmaq lazımdır.

Şirvanşahlar (861-1539) illərində indiki Azərbaycan Cümhuriyyəti və Dağıstan ərazisində dövlət qurublar. 700 ildən artıq müxtəlif sülalələrlə dövrən sürən bu dövlətin dini İslam dini olub. Ancaq «XII əsrdə Gürcüstanda qədim hökmdarlıq nəslindən olan Baqratonlar hakimiyyət sürürdü. Qurucu David qızlarından birini Bizansa, digərini isə Şirvana ərə verməklə (1116 m./ 510 h.q) Zaqafqaziyaya yaxınlaşmaqda olan Səlcuqlar işğal təhlükəsi qarşısında Gürcüstanın siyasi vəziyyətini möhkəmləndirmişdi» (4,158). Gürcü hökmdarı IV David Qurucu qızı Tamara Şirvanşahın oğlu Mənuçöhrün arvadı, əri üzərində və Şirvanşah dövlətinin siyasətində böyük rol oynamışdır. həmçinin o dövrdə Gürcüstanın hakimiyyəti dəfələrlə Şirvan ərazisinə yürüş edərək müvəqqəti olsa da, bəzi nahiyələri ələ keçirmişdir (17, 262).

«Şirvanşah I Axsitan Gürcüstana münasibətdə atası Mənuçöhr kimi sabit qədəm idi. Gürcü hakimi III Georginin bacısı qızı ilə evlənən Axsitan ona ata kimi hörmət bəsləyirdi» (5, 309) (17, 265).

«Hətta gürcülərin Şirvana arasıkəsilməz təcavüzkar basqınlarının qarşısını almaq üçün Şirvanşah Gərşasb oğlu Cəlaləddin Sultan şahı(girov kimi) gürcülərə verdi. gürcülər isə onu Tamarın qızı hökmdar Rusudana ilə evləndirmək məqsədilə xaç suyuna saldılar»(4, 190)...

Qeyd etmək lazımdır ki, "Qara Məlik" dastanı da gəlib günümüzə çatmışdır. Böyük folklorşünas M.H. Təhmasib bu haqda yazır:« ...bu balaca əsəri 1955-ci ildə Sumqayıt şəhərindəki 3 №-li məktəbin müəllimi Seyidəli Nuriyev toplayıb göndərmişdir. Dastan uzun müddət Təbrizdə yaşamış Məmmədəli Zöhrab oğlu Əzizovdan toplanmışdır. Məmmədəli yoldaşın yazdığına görə, o, bu dastanı Təbrizdə Kazım adlı bir pinəçidən eşitmişdi. Əsər bizim Qaçaq Nəbi epizodları tipli, kiçik bir əhvalatdır» (9,114). Sonra yazır: «Qara Məlik» dastanı Məmməd Səid Ordubadi tərəfindən də qələmə alınmışdır. O, bunu başdan-ayağa qədər bir

folklor materialı kimi toplamamışdır, özünün bir neçə yerdə qeyd etdiyi kimi, ayrı-ayrı qocalardan, xüsusilə aşıklardan eşitdikləri əsasında yazmışdır:

«Xalq arasında nəsildən-nəslə keçən, miras qalan əfsanələrə görə, o zaman dünyada Atabəy Eldəgizin oğlu Məhəmməddən igid və qəhrəman bir adam yox imiş. Buna görə də tarixdə onun adına Cahən Pəhləvan deyilmiş. Naxçıvan, Təbriz və Marağada yaşayan qoca el aşıqlarının dedikləri dastanlara baxanda ...».

«Aşıqların dediyinə görə, onun Nüsrət adında bir oğlu var imiş. Nüsrət də atası kimi pəhləvan və igid imiş».

«El aşıqlarının Qara Məlik dastanında oxuduqları şeirlər də Qara Məliyin Ocan yaylağında gəzdiyini isbat edir ... ». Və yaxud: «İndi də Güney, Şəbustər və Marağa tərəflərinin el aşıqları “Qara Məlik” dastanını oxuduqları zaman onun nişanlısının ərə verilməsinə həsr etdikləri şeirləri sazlarının simlərində bəstələyib oxuyurlar ... »» (9,116). Sonra M.H.Təhmasib belə nəticəyə gəlir: «Tarixi hadisələrin və şəxsiyyət adlarının bu dərəcədə dürüst olması sübut edir ki, dastan ən uzağı, yəni bizə ən yaxını XIII əsrdən sonra yarana bilməzdi. Çünki bunların heç birisi bu dürüstlükdə XIII əsrdən sonralar yaddaşlarda yaşaya bilməzdi. Deməli, XIII əsrdə yaranmış dastanlardan zəmanəmizə qədər yaşayıb gələnələr də vardır. Aydın ki, bu dastanı belə uzun müddət yaşadan amillərdən biri, bəlkə də, ən əsaslısı Qara Məliyin belə şəkildə ölümü və həmin məhəllənin onun adı ilə adlandırılmasıdır.» (9, 117-118).

Göründüyü kimi, Güney və Təbriz camaatı və aşıqları tərəfindən söylənilən «Qara Məlik» dastanında da Qızıl Arslanın qardaşı Nüsrətəddin Cahən Pəhlivanın adı gedir. Biz də M.H. Təhmasibin fikirindən istifadə edərək «Baba Neysan və Pərizad» dastanının yaranmasını eyni zamanı- yəni ən yaxını XII-XIII əsr bilirik.

Altıncı ipucu dastanda adı gedən «setar» (üç telli musiqi alətidir). Dastanda Şirvan mühitində 39 aşığı bəndə salan Pərizad xanımın çaldığı alət qopuz yox, saz yox, bəlkə setar alətidir:

Neysan sənə aşığılığın bildirər,
Duşmanın ağladıb dostun güldürər,
Setarını sinən üstədən saldırar,
Qəsd eləyib şirin cana gəlirəm(28).

Göründüyü kimi, o dövrdə aşıqların və ya heç olmasa Şirvan aşığı mühitinin aşıqlarının çaldığı musiqi aləti, üç teli olan «setar» musiqi aləti imiş. Setar farsca üç telli cürə aşığı sazına oxşar, çanağı balaca bir musiqi alətinin adıdır. Əlbəttə, bizcə o zaman Şirvanda çalınan setar, quruluş və pərdə düzümü baxımından bu gün farsların və İranda yaşayan qaşqay türklərinin çaldığı setardan fərqli imiş. O dövrün şairi Nizami Gəncəvinin yaradıcılığında musiqi alətlərinin adından bəhs eləyən prof. Nizami Xəlilov yazır: «Şairin özü beş sim yox, üç sim işlətməmişdir. Nizami dövründə də simlərin sayı beşə çatması bir o qədər də ağılabatan görünür. Çünki qopuz iki simliydi, keçid mərhələsi kimi bir sim də əlavə olunub, üç sim olmuşdur. Şairin yaradıcılığında da aydın olur ki, o dövrdə iki simli qopuzla üç telli saz paralel işlənmişdir.» (6,26).

Aydın olduğu kimi, Baba Neysan dastanında adı gedən bir neçə tarixi şəxsiyyətin yaşadığı dövr XII əsrin sonları, XIII əsrin ilk yarısıdır. Yuxarıda istinad etdiyimiz bütün faktları nəzərə alsaq, Baba Neysan təxminən (1175-1300 m.) (570-700 h.ç) (550-680 h.ş) illəri arasında Təbrizdə dünyaya gəlib yaşamışdır.

Baba Neysan yaradıcılığında varsağı-gəraylı, gəraylı, qoşma, tənris, qıfıl-bənd, divani kimi şeir növləri mövcuddur. Bu da bir neçə cəhətdən, o cümlədən heca şeir növünün tarixi cəhətdən əhəmiyyətlidir. XII-XIII əsrdən gəlib günümüzdə çatan bu şeirlər aşiq şeirinin tarixini XVI əsrdən 400 il irəliyə aparıb çıxardır. Hətta Baba Neysan yaradıcılığında divani şeir nümunəsinin mövcud olması, bugünədək yaradıcısı Aşiq Qurbani (XVI m.) kimi tanınan divani şeir növünün yaranma tarixini rədd edərək əsl zamanına;- XII-XIII əsrlərə aparıb çıxarır.

Təbii ki, Baba Neysanın poesemantikasını ədəbiyyat və folklor dünyamıza tanımaq, aşiq sənətinin tarixində böyük bir dəyişikliyə imza ataraq tədqiqatçılarımız üçün yeni səhifələr açacaqdır.

ƏDƏBİYYAT

Azərbaycan türkcəsində

- Ağasıoğlu F. Cəlilov. Daşbaba- Türkün DAŞ YADDAŞI. Bakı. Ağasıoğlu. 2013.
 A. Mirzə.Aşiq sənətinin təşəkkülü. Bakı, 2008.
 A. Nəbiyev. Azərbaycan aşiq məktəbləri. Bakı, 2002
 Aşurbəyli Sara. Azərbaycan dili və tarixi, Şirvanşahlar dövləti. Bakı. Avrasiya pres. 2006.
 Bünyadov Z.M. Azərbaycan tarixi. Bakı. Çıraq. 2005. cild 1.
 Xəlilov Nizami. Heca vəznü və Aşiq sənətinin yaranma tarixi. Bakı. 2014.
 İsmayilov Hüseyn. Aşiq yaradıcılığı, mənşəyi və inkişaf mərhələləri. Bakı. 2002.
 Q. Sayılov. XX əsr Şirvan aşəqləri. B. 2006.
 T.H.Məmmədhusəyn. Seçilmiş Əsərləri, Azərbaycan xalq dastanları orta əsrlər. Bakı. Bakı Slavyan Universiteti. 2011. cild 2
 Qurbanov Nail. «Füzuli Bayatın mifoloji sistemi ilə bağlı araşdırmalarına bir nəzər». Dədə Qorqud. Bakı. Nurlan. IV. 2014. №53.

كتابا: اسدی بهرام، حقیری قنبر، آذربایجانین عاشیق داستانلاریندان، باباننیشان ایله ورفا، اورمی، 1382

- خلیل اوو، نظامی، عاشیق صنعتی نین یارانما تاریخی و هنج و زنی، کوچورن: محمد عبادی «آلیشیق»، تبریز، بیلاق قلم، چ 1، 1396 ص 20-21
 ساعی، حسین، عاشیق داستانلاری، باباننیشان و پریراد خانیمین داستانی، تبریز، زرقلم، 1380

Türkiyə türkcəsində:

- Kafkasyalı Ali. İran türkləri Aşık muhitleri. Erzurum. Eser ofset. 2006.
 Farsca: فارسى:
 الف) کتابها: اخوان زنجانی، جلیل، پژوهشی در واژه‌های سریانی در فارسی، تهران، چاپ و صحافی بهمن، 1369،
 چ 1.
 ادهمی، تورج، از خاک تا خاکسار، تهران، انتشارات شایورد، 1388.
 الیاری، سلیمان و گروه مؤلفان، تاریخ آذربایجان از دوران باستان تا 1870، مترجم علی حسین‌زاده، تبریز، اختر، 1397
 بهزادی، رقیه، فرهنگ اساطیر شرق باستان، تهران، چاپ گلشن، چ 1، 1385
 دهخدا، علی اکبر، لغت‌نامه، زیر نظر محمد معین، تهران، چاپخانه دانشگاه تهران، 1345.
 فضل الله همدانی، رشیدالدین، جامع التواریخ، مصحح: گابریل ژوزف ادگار بلوشه، لیدن، مطبعه بریل، 1911، چ 2.
 کوپریلی، محمد فواد، صوفیان نخستین در ادبیات ترک، ترجمه و توضیح توفیق هـ سبحانی، تهران، ناشر انجمن آثار و مفاخر فرهنگی، 1385.
 لاهیجانی، شمس‌الدین محمد، مفاتیح‌الاعجاز فی شرح گلشن راز، تهران، زوار، 1374.
 مشکور، محمدجواد، فرهنگ فرق اسلامی، مشهد، بنیاد پژوهشهای اسلامی، چ 6، 1378

ولادمير مينورسكى، تاريخ شروان و دربند، ترجمه محسن خادم، تهران، بنياددايره المعارف اسلامى، 1375
سبجانی توفیق و انصاری قاسم، «حاجی بكتاش ولی و طریقت بكتاشیه»، ج 1، ص 527-529، نشریه دانشکده
ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تبریز، سال 28، شماره 120، زمستان 1355.

Şifahi Qaynaqlar:

Baba Neysan və Vərəqa dastanı, söyləyənlər: Aşıq Dərviş, Aşıq Aslan, Aşıq Yusif Ohanes,
Aşıq Mənaf, (Urumiyyə), Urumiyyə radiosu

Baba Neysan və Pərizad dastanı, söyləyən: Aşıq Ərəb Pərəndli (Zəngan), 5 kaset.

Baba Neysan və Pərizad dastanı, söyləyən: Aşıq Əli Kərimi nuğədili (Təbriz), 2 kaset, O da
dastanı ustadı Aşıq Hüseyn Namivəridən almışdır.

